

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-51](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-51)

УДК 658.1

Тарас ВАСИЛЬЦІВ

<https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

e-mail: tgvas77@ukr.net

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

Марта КУНИЦЬКА-ІЛЯШ

<https://orcid.org/0000-0003-2559-1065>

e-mail: kunytskam@gmail.com

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Ґжицького

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ТА ПРІОРИТЕТИ ПОЛІТИКИ ЇХ ПРОТИДІЇ

Посилено увагу до проблематики забезпечення економічної безпеки України в умовах активізації впливу глобалізаційних чинників, викликів і загроз. Вказано, що нові глобалізаційні виклики обумовлюють потребу у формуванні нових інструментів та засобів забезпечення економічної безпеки України. Метою дослідження визначено ідентифікацію глобалізаційних викликів економічній безпеці України та обґрунтування пріоритетів політики їх протидії. Визначено магістральні напрями негативного впливу глобалізаційних загроз та, виходячи з них, ідентифіковано стратегічні вектори державної політики забезпечення економічної безпеки національного господарства. Розроблено комплекс завдань та інструментів регулювання, які слугують орієнтирами для формування дієвої і дієздатної системи зміцнення економічної безпеки України на сьогоднішньому етапі її соціально-економічного розвитку. Окреслено пріоритетні сфери протидії глобалізаційним загрозам економічній безпеці України, якими визначено диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків та відносин, забезпечення стабільності функціонування та незалежності фінансової системи, удосконалення параметрів системи соціальної безпеки, задіяння «драйверів» економічного розвитку, посилення енергетичної незалежності та підвищення рівня енергоефективності і енергоощадності, формування системи і забезпечення вищого рівня функціональної спроможності елементів критичної інфраструктури, посилення функціонально-структурної інтеграції просторово-територіальних господарських комплексів.

Ключові слова: економічна безпека держави, глобалізація, виклики безпеці, політика екосистейту, ризики і загрози, пріоритети та інструменти регулювання.

Taras VASYLTSIV

Lviv University of Trade and Economics

Marta KUNYTSKA-ILIASH

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv

GLOBALIZATION CHALLENGES TO UKRAINE'S ECONOMIC SECURITY AND POLICY PRIORITIES TO COUNTER THEM

Increased attention to the issue of ensuring Ukraine's economic security in the conditions of the intensifying influence of globalization factors, challenges and threats. It is indicated that new globalization challenges determine the need for the formation of new tools and means of ensuring Ukraine's economic security. The purpose of the study is to identify the globalization challenges to the economic security of Ukraine and justify the policy priorities for countering them. Main directions of the negative impact of globalization threats are determined and, based on them, strategic vectors of the state policy of ensuring the economic security of the national economy are identified. A complex of regulatory tasks and tools has been developed, which serve as guidelines for the formation of an effective and effective system for strengthening the economic security of Ukraine at the current stage of its socio-economic development. The priority areas of counteraction to globalization threats to the economic security of Ukraine are outlined, which define the diversification of foreign economic ties and relations, ensuring the stability of the functioning and independence of the financial system, improving the parameters of the social security system, engaging the "drivers" of economic development, strengthening energy independence and increasing the level of energy efficiency and energy saving, forming a system and ensuring a higher level of functional capacity of critical infrastructure elements, strengthening the functional and structural integration of spatial and territorial economic complexes.

The applied value of the research results lies in the further development of the applied provisions of state policy strategizing to ensure the economic security of the state. The scientific novelty of the research results lies in the improvement and clarification of strategic priorities for strengthening the economic security of the state in the conditions of critically acute globalization risks, challenges and threats.

Keywords: economic security of the state, globalization, security challenges, ecosystem state policy, risks and threats, priorities and regulatory tools.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Попри активізацію зусиль держави у напрямі переосмислення концепції протидії сучасних глобалізаційних загроз економічній безпеці України та удосконалення системи інституціонального забезпечення економічної безпеки держави в умовах посилення впливу гібридних загроз, зовнішня агресія проти України продовжує критично погіршувати динаміку соціально-економічного розвитку, що посилює макроекономічні дисбаланси та погіршує коротко- і середньострокові перспективи економічного зростання.

Це вимагає обґрунтування більш дієвих управлінських рішень, спрямованих передусім на забезпечення макроекономічної стабілізації, збалансування фінансової системи, підвищення ефективності детінізації та антикорупційної політики, посилення системи захисту інформації та безпеки розвитку інформаційного суспільства, стабілізації соціальної сфери. Наявність цієї проблеми зумовила вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретико-методичні засади, а також прикладні положення економічної безпеки держави досліджуються на сьогодні на різних рівнях: підприємства (І. Бланк [2,с.15-25], К. Горячева [5,с.65-67], Р. Лупак [9,с.320-325]), регіону (Т. Васильців, М. Пасічник [3,с.128-135], В. Геєць, М. Кизим та ін. [4,с.10-18]), держави (О. Барановський [1,с.12-24], М. Єрмошенко [6,с.8-18]), сектора національного господарства (Н. Іляш [7,с.22-26], М. Камлик [8,с.22-32], О. Собкевич [10,с.136-141], Н. Юрків [11,с.36-48], І. Чуй, П. Куцик, Т. Андрейків [12,с.315-324], Р. Бойко [13,с.855-864], М. куницька-Іляш та ін. [14,с.70]), положення яких у т. ч. слугують базисом формування методики аналізування фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Водночас, нові глобалізаційні виклики обумовлюють потребу у формуванні нових інструментів та засобів забезпечення економічної безпеки України.

Формулювання цілей статті

Метою статті є ідентифікація глобалізаційних викликів економічній безпеці України та обґрунтування пріоритетів політики їх протидії.

Виклад основного матеріалу

Аналіз стану, тенденцій та характеру соціально-економічного розвитку України на сучасному етапі дає підстави стверджувати не лише про наявність, але й про посилення впливу нових глобалізаційних ризиків і загроз. Причому чітко простежуються два магістральних напрями їх поширення: зовнішній, обумовлений воєнною агресією росії проти нашої держави; внутрішній, спричинений системними недоліками і вадами як розвитку, так і державної політики управління економічними і соціальними процесами в державі.

Спочатку це проявлялося у прямих та непрямих заборонах і обмеженнях щодо постачання на внутрішній ринок РФ окремих груп продукції, вітчизняних товарів та послуг. Надалі – переросло у повноцінну торговельну війну з широким діапазоном застосовуваних інструментів та засобів, включно з транзитною блокадою та тиском на зовнішньоторговельних партнерів України. Спільним знаменником такої політики є зменшення обсягів експорту вітчизняної продукції (товарів, робіт, послуг) з подальшим послабленням зовнішньоекономічної (через погіршення сальдо платіжного балансу), виробничої (унаслідок звуження експортного потенціалу та зменшення обсягів виробництва продукції), фінансової (за рахунок скорочення обсягів надходження валютної виручки і погіршення курсу національної грошової одиниці), макроекономічної (в підсумку зниження рівня конкурентоспроможності та погіршення місця національної економіки в системі міжнародного поділу праці) та інших складових економічної безпеки України.

Разом із розумінням мети та послідовності реалізації гібридної агресії, баченням у ній місця сучасних глобалізаційних загроз в економічній сфері приходимо й до висновку про важливість ідентифікації сукупності критичних ризиків і загроз. Вони й потребують найбільш адекватної реакції в межах політики протидії економічній агресії. Потрібно наголосити на тому, що в дійсності кінцевою метою реалізації вказаного комплексу загроз є погіршення якості та ефективності функціонування макроекономічної системи країни, послаблення її фінансової стійкості і ліквідності, втрата факторів виробництва, ключових чинників конкурентоспроможності, а також руйнування основ цілісності й інфраструктурної забезпеченості.

Підхід, що пропонується в якості системної протидії сучасним глобалізаційним викликам (реалізація системної сукупності інструментів протидії за ключовими напрямками їх поширення, формування засад стійкості системи економічної безпеки України в умовах глобалізації) дієвий, оскільки дозволяє концентрувати засоби і заходи в межах державного регулювання безпосередньо на сфері поширення агресії, а також зміцнювати потенціал національної економіки на тих засадах, на яких будується, визначається і встановлюється базис системи економічної безпеки – ключового господарського елемента системи безпеки нації.

Бачення магістральних напрямів негативного впливу глобалізаційних загроз, ідентифікація, виходячи з них, стратегічних векторів державної політики забезпечення економічної безпеки національного господарства, а також розробка комплексу завдань та інструментів регулювання, власне, й слугують орієнтирами для формування дієвої і дієздатної системи зміцнення економічної безпеки України на сьогоднішньому етапі її соціально-економічного розвитку. При цьому важливо наголосити й на функціонально-структурному та організаційно-управлінському підходах до локалізації гібридних загроз, що реалізуються, через їх протидію у найбільш вразливих (в аспектах функціонування і належного відтворення

економіки) секторах економічної безпеки держави – макроекономічній, фінансовій, соціальній, інвестиційно-інноваційній, енергетичній, а також формування таких базисних положень стійкості і міцності господарського комплексу держави, як інфраструктура та узгоджений і збалансований соціально-економічний розвиток всіх територій країни та тих видів економічної діяльності і галузей економіки, які мають потенціал зростання.

Таким чином, об'єктивним та обґрунтованим видається вихід на такі пріоритетні сфери протидії глобалізаційним загрозам економічної безпеки України, як (1) диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків та відносин, (2) забезпечення стабільності функціонування та незалежності фінансової системи, (3) удосконалення параметрів системи соціальної безпеки, (4) задіяння «драйверів» економічного розвитку, (5) посилення енергетичної незалежності та підвищення рівня енергоефективності і енергоощадності, (6) формування системи і забезпечення вищого рівня функціональної спроможності елементів критичної інфраструктури, (7) посилення функціонально-структурної інтеграції просторово-територіальних господарських комплексів. Це шлях до формування системи елементів економічної безпеки України, а також вибудування «запобіжників» дії гібридних загроз за ключовими напрямками їх поширення в Україні.

Адже кристалізуються й головні завдання державної політики в аналізованій сфері. Це формування стійких рівноправних та довгострокових зовнішньоекономічних відносин з надійними партнерами, диверсифікація ринків постачання та збуту продукції; звуження імпортозалежності національної економіки та внутрішнього ринку; зниження рівня боргового навантаження, залежності від міжнародних фінансових організацій; скорочення рівня бідності та зростання якості життя, соціальної згуртованості нації, зменшення масштабів еміграції та трудової міграції, послаблення залежності економіки від інтелектуально-кадрового дефіциту; нівелювання впливу вартості енергоресурсів на політико-економічні рішення; формування повноцінної єдиної інституційної системи безпеки і протидії гібридним загрозам; усунення дисбалансів і диспропорцій просторово-галузевого розвитку.

За кожним з визначених та обґрунтованих напрямів державного регулювання пропонується підготувати та реалізувати низку інструментів, що в сукупності і являтиме собою комплексну державну політику як відповідь на актуальні глобалізаційні загрози економічній безпеці України.

Так, за першим напрямом, що передбачає посилення макроекономічної стійкості України, інструменти, які плануються реалізувати, мають в сукупності забезпечити досягнення такого стратегічного пріоритету, як глибока диверсифікація вітчизняної економіки та її незалежність від одного чи декількох ключових зовнішньоекономічних партнерів. Цьому сприятиме реалізація виробничо-експортного потенціалу національної економіки та зміцнення позицій вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках збуту, причому не лише ЄС, але й на ринках інших континентів.

На сьогодні політика в цьому напрямі реалізується та досягнуто доволі істотних успіхів, чому значною мірою посприяли укладення та реалізація положень таких міждержавних актів, як: «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», «Про вільну торгівлю між Україною та Канадою» та деяких інших. Проте отриманих здобутків все ще недостатньо і слід й надалі нарощувати обсяги експорту, покращувати місце України в системі міжнародного поділу праці.

При цьому розуміємо, що активної участі в цих процесах виключно вітчизняних підприємств замало. В допомогу їм має стати й активна та виважена державна політика (передусім – підтримка) в цій сфері. Аргументами на користь такого висновку слугують наступні: високий рівень організаційно-технологічної складності та інвестиційно-фінансового забезпечення (не лише через витрати просування і подолання опору конкуренції, але й на ліцензування та сертифікацію продукції, дослідження ринку та логістику) виходу вітчизняних виробників на зовнішні ринки збуту; існування прогалин в інституційно-правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності в Україні, що стримують експорт; слабші базові умови та засади конкуренції українських підприємств в порівнянні з умовами функціонування їх конкурентів (що підтверджується гіршим фінансово-економічним станом та ефективністю функціонування вітчизняної економіки, вищим рівнем збитковості і банкрутства, відсутністю в Україні паритетної бюджетно-фінансової підтримки, пільгового кредитування важливих сегментів реального сектора економіки, нерозвиненістю інфраструктури фінансово-кредитного сприяння експорту, критичним спадом інноваційної активності вітчизняних підприємств та впровадження на них технологічних інновацій, реалізації програм і проектів модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної баз, високим рівнем збитковості та непрозорості функціонування системи страхування виробничо-господарської та збутової діяльності в Україні).

Зазначене дає підстави узагальнити ключові фактори, що перешкоджають швидкій і якісній диверсифікації вітчизняної економіки, послабленню її залежності від ризиків і загроз у макроекономічній сфері. Це недостатність інституціонального забезпечення розвитку експорту та його організаційно-ресурсної підтримки; нерозробленість та недовірність системи стратегічного планування нарощування обсягів виробничо-експортної діяльності як в просторовому, так і в галузевому аспектах; невиведеність інституційно-організаційної інфраструктури підтримки експорту; низька фінансово-ресурсна та управлінська спроможність елементів такої інфраструктури; спад кредитного потенціалу вітчизняної

банківської системи і неспроможність вітчизняних банків виступати надійними партнерами підприємств із розвитку їх експортної діяльності; мала роль і участь держави та регіонів у бюджетно-фінансовій підтримці експортних ініціатив вітчизняних підприємств, особливо на центральному рівні – великих експортерів, а на регіональному та місцевому – вітчизняних середніх підприємств та представників малого бізнесу, що мають потенціал і зацікавлені нарощувати обсяги експортної діяльності, виходити і утверджуватися на нових зовнішніх ринках.

З огляду на визначені перешкоди та необхідність їх протидії актуалізується важливість реалізації таких інструментів державного регулювання, як створення та реалізація державних, регіональних та галузевих експортних стратегій, становлення повноцінної і якісної інфраструктури фінансово-ресурсної підтримки експорту, забезпечення якнайширшої участі вітчизняних підприємств – експортерів у міжнародних кластерних структурах, відновлення та забезпечення вищого рівня спеціалізації економіки України у міжнародній виробничо-коопераційній діяльності. При цьому важливо вести мову про системний і комплексний підхід у вирішенні таких складних і надважливих завдань. Політика вітчизняної влади тут має бути узгодженою та рівноважливою на всіх рівнях системної ієрархії управління – центральному, місцевому, галузевому-інфраструктурному та мікроекономічному.

Окремим цілісним блоком державної політики послаблення впливу глобалізаційних ризиків і загроз є забезпечення стабільності та незалежності фінансової системи України. Відомо, що фінансова система є віддзеркаленням соціально-економічних процесів країни. Вона, з одного боку, слугує підсиленням їх динаміки (у т. ч. за рахунок формування відповідного фінансового ресурсу), а, з іншого, – забезпечує здатність мінімізувати негативний вплив цілого масиву зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз. Водночас, в тому числі з причин дії гібридних ризиків і загроз, сучасна фінансова система України функціонує в умовах спаду реального ВВП, нарощування інфляції, високого дефіциту бюджету і державного боргу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Наростаючі процеси глобальної інтеграції потребують застосування нових підходів до формування якісної і ефективної державної політики протидії сучасним глобалізаційним ризикам і загрозам на засадах орієнтації на посилення ролі дипломатії у відстоюванні національних інтересів, перерозподіл фінансових ресурсів у сферу підтримки силового блоку держави, імплементацію передових практик світового досвіду щодо вирішення гібридних конфліктів, участь у колективних системах безпеки, формування механізмів компенсації ресурсних втрат, зумовлених воєнною агресією, реалізацію заходів протекціоністського характеру, захисту об'єктів критичної інфраструктури, обмеження доступу іноземного капіталу до інвестицій в стратегічно важливі сфери економіки, реалізацію механізмів регулювання інформаційного простору.

Формування ефективної державної політики нівелювання глобалізаційних загроз має базуватися на ідентифікації напрямів та сфер їх поширення і проникнення в національну економіку, прогнозуванні відповідних наслідків, а в підсумку – визначенні пріоритетних сфер, в межах яких буде розроблено і реалізовано комплекс ефективних інструментів. Нова парадигма управління економічною безпекою України в умовах активізації глобалізаційних ризиків та загроз має визначатися в рамках базисного документа – Концепції протидії загрозам економічної безпеки України. Цілями Концепції є удосконалення системи економічної безпеки України, забезпечення вищого рівня її резистентності до впливу гібридних ризиків і загроз, чинників та умов глобалізації і світового порядку. Досягненню цих цілей сприятиме реалізація визначених цілей Концепції: забезпечення макроекономічної самостійності; формування стійкості і платоспроможності фінансової системи держави, її незалежності від зовнішнього фінансування; гарантування соціальної безпеки; досягнення енергоресурсної незалежності та ефективності; становлення інфраструктури безпеки і розвитку держави; забезпечення територіальної цілісності України.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики інтегрального аналізування рівня економічної безпеки держави в умовах сучасних глобалізаційних викликів і загроз.

Література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). Дис. д.е.н. К. : ДУ «Інститут економічного прогнозування. 2000. 40 с.
2. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с.
3. Васильців Т. Г., Пасічник М. Б. Чинники та джерела загроз економічній безпеці підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18 (10). С. 128-135.
4. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія. Х. : ВД «Інжек». 2006. 240 с.
5. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2007. № 8. С. 65–67.
6. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія. URL : <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpryyemnytstva>

7. Ляш Н. І. Методологічні аспекти дослідження економічної безпеки реального сектора економіки України. *Держава та регіони*. 2013. № 4 (73). С. 22-26.
8. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. К.: Атіка, 2005. 432 с.
9. Лупак Р. Л. Економічне обґрунтування стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства. *Бізнес Інформ*. 2013. № 4. С. 320-325.
10. Собкевич О. В. Проблеми реального сектору економіки України у контексті економічної безпеки держави. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 136-141.
11. Юрків Н. Я. Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення : Монографія. Львів : ПАІС, 2012. 400 с.
12. Chuy I., Kutsyk V., Andreikiv T. The financial system modelling by various signs of clustering. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 2, № 29. P. 315-324.
13. Lupak R., Boiko R., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. State management of import dependency and state's economic security ensuring: New analysis to evaluating and strategizing. *Accounting*. 2021. Vol. 7 (4), pp. 855-864.
14. Lupak R., Kunytska-Iliash M. Substantiation of the directions of structural reforms in the economy of Ukraine in the context of realization of the state region and branch policy of import substitution. *Інноваційна економіка*, 2017. № 7-8. С. 70.

References

1. Baranovsky, O. I. (2000). Financial security in Ukraine (evaluation methodology and support mechanisms). Kyiv. Institute of Economic Forecasting. 40 p.
2. Blank, I. A. (2004). Enterprise financial security management. Kyiv. Elga, Nika-Centre, 784 p.
3. Vasylytsiv, T. G., Pasichnyk, M. B. (2008). Factors and sources of threats to the economic security of the enterprise. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. Issue 18 (10). pp. 128-135.
4. Geyets, V. M., Kyzym, M. O., Klebanova, T. S., Cherniak, O. I. (2006). Modeling of economic security: state, region, enterprise. Kharkiv. : PH «Inzhnek». 240 p.
5. Goriacheva, K. S. (2007). Financial security of the enterprise. The essence and place in economic security system. *Economist*. no. 8. pp. 65–67.
6. Yermoshenko, M. M. (2008). Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy. URL : <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpryemnytstva>
7. Iliash, N. I. (2013). Methodological aspects of the study of economic security of the real sector of the economy of Ukraine. *State and regions*. no. 4 (73). pp. 22-26.
8. Kamlyk, M. I. (2005). Economic security of business. Economic and legal aspect. Kyiv.: Atika, 432 p.
9. Lupak, R.L. (2013). Economic justification of strategic management of the competitiveness of the enterprise. *Business Inform*. no. 4. pp. 320-325.
10. Sobkevych, O. V. (2017). Problems of the real sector of the economy of Ukraine in the context of economic security of the state. *Global and national economic problems*. Vol. 15. pp. 136-141.
11. Yurkiv, N. Ya. (2012). Economic security of the real sector of Ukraine's economy: strategic priorities and theoretical and methodological principles of ensuring. Lviv : PAIS, 400 p.
12. Chuy I., Kutsyk V., Andreikiv T. (2019). The financial system modelling by various signs of clustering. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol. 2. Is. 29. pp. 315-324.
13. Lupak R., Boiko R., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. (2021). [State management of import dependency and state's economic security ensuring: New analysis to evaluating and strategizing](#). *Accounting*. Vol. 7 (4), pp. 855-864.
14. Lupak R., Kunytska-Iliash M. (2017). [Substantiation of the directions of structural reforms in the economy of Ukraine in the context of realization of the state region and branch policy of import substitution](#). *Innovative economy*, no. 7-8. pp. 70.